

Budapest, a szójátszó

A szójáték a legalantasabb szellemeskedés. Ez a száraz emberek humora. Nem kell hozzá kedély, frissesség és ötlet, csak éppen egy kis figyelem, hogy a szavakat kitépjük ősi ágyukból, és mint önálló jelenségeket viszonyba hozzuk a többivel, anélkül hogy gondolnánk az értelmükre. A csecsemő bábész figyelme és egy öregember fecsegő kedve találkozik a szójátszóban. Ezek az emberek, akik folyton kitekerik a szavak nyakát, és kínozzák a szótagokat, és gyötrik a betűket, nem érzik a szavak és a fogalmak összetartozóságát, és bár tetszelegnek maguknak szellemességükkel, tulajdonképpen ellenképei az igazi szellemes embernek, akinek a főlénye az, hogy fogalmakban gondolkodik, és éles, eleven világgépe van. A szójátszó ember lelke sivár, üres, taplós. Shakespeare, ha valakit nagyon megvet, szójátszóvá teszi. Polónius, az öreg gyerek, a szójátszók ükapja. Ő az, akit a beszéd folyamán folyton megállít egy-egy szó, mint a bolondot az üveggyöngy, a csörgő, a vörös papír, és nem tud beszélni a szavaktól, mert ami másnak eszköz, neki cél. Kóros jelenség. Az elmeógyógyintézetben a *poliphrasia*-ban szenvedők a legkitűnőbb szójátékokat faragják. Bármelyik vicclap leszerződtené őket.

Egy főváros életében és fejlődésében azonban már értékjelző a szójáték. Csak az egyénre kompromittáló. A tömegnek már dekórum. Ez a tömeg olcsó és szegény szellemessége. A mob vinkóval mulat, ponyvaregényt olvas, gyenge olajnyomatokban gyönyörködik, a szentimentalizmusa egy malacbanda vinnyogásánál vagy egy verkli hangjainál csurran ki, humora

pedig a szójáték. Mindegyik nagyváros roppant sok szójátékot termel. Ebben a tekintetben első helyen áll Párizs. Itt úgyszólván minden napnak, minden politikai és irodalmi eseménynek megvan a maga szójátéka. A szójáték megszüli az ellenszójátékot. Mindez pedig villámgyorsan szétfut a kávéházakba, a mulatókba, a turfra, a magánlakásokba, az újságok útján vidékre, s ott még egyszer felcsillan, ragyog egy-két napig, azután meghal. Újabban ezt a processzust figyeltem meg nálunk, Budapesten is. A repülőverseny egy csomó bon mot-t termelt, amit le se nyomtattak a lapok, de pár hét múlva már távoli kis magyar városokban is visszhangzottak és tódították, ferdítették, újra alkották kedves és naiv amatőrök. Aztán a legutóbbi képviselőválasztásnál valóságos szócsata folyt le a két párt emberei között. A plakátok kétes értékű szellemességektől hemzsegték. Inasok, rikkancsok, kucséberék és lumpok vitáztak, feleseltek itt egymásnak.

Egy pillanatra megállított ez a jelenség. Azelőtt az ellenfelet lehurrogták egy rövid és határozott abcúggal, vagy vörös krétával egyszerűen áthúzták a nevét. Most már szellemeskedik az utca. Az *éljen*-ből *féljen*-t csinál, a nevet kifecamítja, a falra karikatúrát rajzol. Az utca szellemes.

Az utcai szellemesség lapos, durva és banális, de mégis szellemesség. Majdnem azt mondhatnám, hogy a nagyváros első életjele. Van benne valami rakoncátlan jókedv és bohémság. A mai Budapest már oly távol van a húsz év előtti új Budapesttől, amely még naiv volt, félszeg és vidékies, mint ez az új Budapest a régi Ofen-Pesth-től. Kávéházainkban egész nap folyik a szóháború és a piccolo mellett rontják, csúfolják, művelik a nyelvet. Este pedig a kabarék veszik át a szerepet. Innen hozza magával minden budapesti a finomságokat, a szavakon való elcsodálkozást, itt teremnek a szójátékok korcs poétái, akik mégiscsak poéták. Nekem úgy tetszik, hogy nincs okunk haragudni se a kávéházakra, se a kabarékra. Nagy Endre, aki pár év alatt megalkotta a budapesti magyar kabarét, tett annyi szolgálatot a művészetnek, a nyelvnek és a magyarságnak, mint az Akadémia. Most már érezzük a budapesti tömeget is. Néha látjuk a szellemének kezdetleges, torz, de egységes megnyilvánulásait. Mosolygunk rajta, de ő is mosolyog. Mosolyogni, tréfálni, nevetni tud ez a város, ez a szegény gyerek, akit a mostohája pinceszobákban lakat, akinek meszes vizet adnak tej helyett, aki hamisított kenyeret, vajot és húst eszik, s már fiatalon halálra dolgozza magát. Mosolyog, és játszik a szavakkal.

Ez a gyerek élni fog.

(*Élet*, 1910. szeptember 11. – *Nyelv és lélek*. Az írásokat összegyűjtötte és a szöveget gondozta Réz Pál. Budapest, 1971. Szépirodalmi Könyvkiadó, 17–19. old.)